

FÖRTROENDET FÖR KUNGAHUSET OCH MONARKINS STÄLLNING 2010

LENNART NILSSON

År 2010 var ett händelserikt år för kungahuset och den svenska monarkin. Kungen och den kungliga familjen är ständigt föremål för mediernas uppmärksamhet och vid jubileer och speciella tilldragelser ökar intresset. Vid Carl XVI Gustaf trontillträde 1973, kungabröllopet den 19 juni 1976, högtidsdagar och speciella tilldragelser har medierna fyllts av reportage. Kronprinsessan Viktorias förlovning med Daniel Westling 2009 och bröllopet den 19 juni 2010 innebar emellertid att rapporteringen nådde nya nivåer. Hösten 2010 följde närmare hälften av alla i Sverige kronprinsessan Viktorias bröllop i mycket eller ganska stor utsträckning i medierna och det var bara var femte som inte alls följde denna händelse (Weibull 2011).

Också kungens agerande som statschef och privatperson får genomslag i mediernas rapportering. Kungens uttalanden under statsbesöket i Brunei 2003 väckte starka reaktioner medan talet efter tsunamikatastrofen 2005 fick mycket positivt gensvar. I november 2010 publicerades boken *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken* av Sjöberg, Rauscher och Meyer som tilldrog sig stor uppmärksamhet och vållade en intensiv debatt. Det var framförallt två förhållanden som lyftes fram i boken, nämligen kungens livsstil och den kungliga familjens kopplingar till nazismen i Tyskland före och under andra världskriget.

Både kronprinsessans bröllop och publicerandet av den kritiska biografien gör att det är av speciellt intresse att granska svenska folkets inställning till monarkin och förtroendet för kungahuset under 2010. Det sker mot bakgrund av tidigare SOM-undersökningar sedan 1995.¹

Statschefen och författningen

När författningsutredningen 1963 lade fram sitt förslag till ny regeringsform som skulle kodifiera parlamentarismen utbröt en intensiv debatt om kungens ställning i Sverige. Enligt 1809 års regeringsform § 4 ägde konungen "allena styra riket". Den politiska omdaning 1905-1917 innebar emellertid att parlamentarismens princip skulle tillämpas och denna praxis betraktades som gällande rätt. Kungen var i sitt val av statsråd tvungen att ta hänsyn till partiställningen i riksdagen och det var regeringen som i realiteten avgjorde regeringsärendena (Holmberg och Stjernquist 1980). Statsvetaren Herbert Tingsten kritiserade i skriften *Skall kungamakten stärkas?* (1964) den bristande överensstämmelsen mellan författningsutredningens mål, att

skriva in parlamentarismens princip i grundlagen, och de konkreta förslagen som förstärkte kungens makt i förhållande till vad som under årtionden varit gällande rätt. Tingsten avsåg främst kungens rättigheter enligt förslaget vid regeringsbildningen, särskilt hans rätt att avskeda ministären och enskilda ministrar, hans rätt att motsätta sig regeringens förslag samt hans rätt att vägra en regering att upplösa riksdagen och utlysa nyval.

Det hade inte ingått i författningsutredningens uppgifter att pröva frågan om monarki eller republik, men utredningens förslag ansågs ge möjligheter till en smidig övergång till republik, genom att de befogenheter som kungen tilldelats direkt skulle kunna överföras på en vald president. I boken *Republiken Sverige* presenterade statsvetaren Pär-Erik Back ett förslag till "Grundlag för Republiken Sverige" (Back och Fredriksson 1966). Redan 1955 gav Vilhelm Moberg ut stridsskriften *Därför är jag republikan*. Boken fick på 1960-talet förnyad aktualitet och har kommit ut i flera upplagor.

Från konservativa utgångspunkter kritiserades författningsutredningens förslag just för att det kunde tänkas underlätta övergången till republik och för att det reducerade kungen till en högsta PR-man (Heckscher 1963; Herlitz 1963). I en understreckare i Svenska Dagbladet gav professorn i statsrätt Nils Herlitz uttryck för oro över att författningsutredningens förslag gått för långt:

Men den som allvarligt, osentimentalt och med blick för realiteterna bakom orden tror på en monarkisk ordning, måste säga sig att det inte är någon mening med en kung som inte genom sin ställning får ett djupt – om än maktlöst – engagemang i statslivet, dess bekymmer och problem (Herlitz 1966).

Med Torekovkompromissen 1971 avfördes frågan om republik eller monarki från den politiska dagordningen under lång tid. När statschefen berövats sina maktbefogenheter återstod bara de representativa och ceremoniella uppgifterna. Kompromissen mellan de fyra stora riksdagspartierna under grundlagberedningens arbete gjorde att beslutet om statschefen kunde fattas under bred politisk enighet (Stjernquist 1971). Inte heller införandet av kvinnlig tronföljd 1979 kunde väcka liv i republikfrågan. Ett tidigt beslut om kvinnlig tronföljd torde enligt Stjernquist snarast ha stärkt monarkins ställning.

När det svenska folkstyret blev föremål för en grundlig genomlysning inför det nya millenniet behandlades inte monarkin och i Demokratiutredningens slutbetänkande *En uthållig demokrati. Politik och folkstyrelse på 2000-talet* (SOU 2000:1) och dess många forskarrapporter lyste statschefen med sin frånvaro. I direktiven till Grundlagsutredningen, som skulle göra en samlad översyn av regeringsformen heter det att:

Kommittén bör ges vida ramar för sitt arbete. Den bör i princip vara oförhindrad att ta upp alla frågor som kan anses falla inom ramen för de frågeställningar som de frågeställ-

ningar som kommittén har i uppdrag att se över. Det är dock inte fråga om att genomföra någon total författningsreform. Uppdraget omfattar alltså inte de grundläggande principer för statskicket som slås fast i regeringsformens inledande bestämmelser och inte heller det förhållandet att Sverige är en monarki. (SOU 2008:125)

I Grundlagsutredningens betänkande återfanns följaktligen inget om statschefens ställning. Däremot har Republikanska föreningen våren 2011 beslutat att tillsätta en utredning av ett republikanskt statskick för Sverige och därmed konkretisera ett alternativ till nuvarande statskick. (www.repf.se)

Länge var forskningen om monarkins ställning en renodlat statsrättslig fråga som var förbehållen professorer i statskunskap och juridik. (Statsvetenskaplig Tidskrift 1976:1) Dagens forskning är ämnesmässigt bredare med bidrag från forskare inom flera discipliner. Bland vetenskapliga arbeten under senare år skall särskilt nämnas statsvetaren Cecilia Åses *Monarkins makt. Nationell gemenskap i svensk demokrati* (2009) samt en antologi med medieforskarna Mats Jönsson och Patrik Lundell som redaktörer *Media and Monarchy in Sweden*, (2009)

Svenska folket och monarkin

Vilket folkligt stöd har monarkin? Eftersom regelbundna val inte anordnas för utseende av statschefen i en monarki har vi inga officiella uppgifter om stödet för monarkin. I Norge hölls emellertid en folkomröstning om monarkin vid unionsupplösningen 1905. Kung Oscar II hade officiellt å sina egna och sin släkts vägnar av sagt sig den norska kronan samma dag som Karlstadsöverenskommelsen undertecknades den 26 oktober 1905. Den 18 november samma år anordnades en folkomröstning där det norska folket fick ta ställning till att tillfråga prins Carl av Danmark att låta sig väljas till Norges kung. Resultatet gav ett mycket klart utslag med 79 procent som röstade ja och 21 procent som röstade nej. Valdeltagande uppgick till 75 procent. Det var den danske utrikesministern som hade krävt att en folkomröstning skulle genomföras med hänsyn till ”Prindsen og hans Dynastis Framtid”, till Sverige och till Danmarks och den danska kungafamiliens värdighet. Folkomröstningen anses ha bidragit till att ge monarkin en stark legitimitet i Norge (Jonsrud 1996, Listhaug 1993).²

I avsaknad av val av statschef och folkomröstningar är vi i Sverige hänvisade till vetenskapliga medborgarundersökningar och allmänna opinionsundersökningar för att bilda oss en uppfattning om uppslutningen bakom monarkin. I Sverige aktualiserades i undersökningen 1976 i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft frågan om införandet av republik i Sverige (Petersson 1978). Därefter har frågor om monarkin i Sverige och införandet av republik ingått i SOM-undersökningarna sedan 1995.

I det följande skall svenska folkets inställning till monarkin belysas i tre avseenden.

- * Vilken inställning har svenska folket till att införa republik?
- * Vill svenska folket behålla eller avskaffa monarkin?
- * Hur stort är förtroendet för kungahuset och hur stort är det i förhållande till förtroendet för andra samhällsinstitutioner?

Underlaget för analyserna utgörs av valundersökningen 1976 och de nationella SOM-undersökningarna 1995-2010. I den undersökning som genomfördes 1976, i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft och samma år som kungen gifte sig, ställdes för första gången en fråga om att *införa republik i Sverige*. I de nationella SOM-undersökningarna 2003, 2005 och 2010 fick de svarande ta ställning till samma fråga som i valundersökningen 1976. De exakta frågeformuleringarna och svarsalternativen presenteras i anslutning till redovisningen av resultaten nedan. I SOM undersökningarna infördes 1995 två nya frågor om monarkins ställning, dels en fråga om *hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper (kungahuset) sköter sitt arbete?*, som därefter ingått varje år, dels en fråga om att *införa republik med vald president*, som ingått i de nationella SOM-undersökningarna 1995, 1999 – 2001, 2003 samt 2005 – 2010. I 2003, 2009 och 2010 års undersökningar har också ingått en fråga om att *behålla eller avskaffa monarkin*.

Att vilja avskaffa monarkin säger inget om vad alternativet skall vara. Det har framhållits att frågan om valet mellan monarki eller republik är i det närmaste meningslös, eftersom republikanska statskick kan variera från system med en stark presidentmakt som i Frankrike och USA till system med en statschef med renodlat representativa funktioner som i Schweiz och Tyskland, vilken utses av parlamentet. Så länge inte alternativet till det nuvarande preciseras, är det inte möjligt att ta ställning (Herlitz 1966). Frågan i valundersökningen respektive SOM-undersökningarna har utgått från att valet gäller sättet att utse statschef med de uppgifter som den nuvarande regeringsformen tilldelar statschefen. Det kan emellertid inte uteslutas att mycket uppmärksammade val av president i andra länder främst i USA påverkat ställningstagandet till fråga om införandet av republik som alternativ till monarkin. Frågorna i 2010 års SOM-undersökningar innebär att frågan om statsformen aktualiseras i tre avseenden: för eller emot monarkin utan att alternativ aktualiseras, för eller emot införande av republik med vald president samt förtroendet för kungahuset.

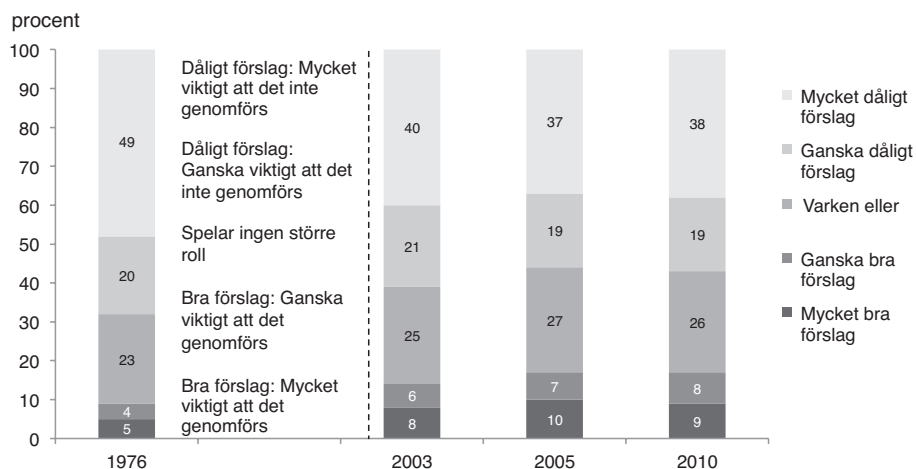
Svagt men något ökande stöd för att införa republik i Sverige

Den undersökning, som genomfördes 1976, i anslutning till det första valet sedan den nya regeringsformen trätt i kraft, visade att förslaget att *införa republik i Sverige* hade ett mycket begränsat stöd och att monarkin hade en mycket stark förankring bland svenska folket; endast nio procent stödde förslaget och närmare 70 procent

motsatte sig det (Pettersson 1978). Svartalternativen var emellertid förknippade med hur viktigt det var att förslaget genomfördes, dvs. betonade frågans angelägenhetsgrad och inte bara principfrågan, se figur 1. Det kan antas ha reducerat stödet för påståendet till den hårda kärnan av republikaner som både ansåg att det var principiellt riktigt och politiskt angeläget att införa republik.

Vid tre senare tillfällen har frågan om att *införa republik i Sverige* använts i SOM-undersökningarna men med något annorlunda svartalternativ. När frågan i 2003 års SOM-undersökning avsåg förslaget att *införa republik i Sverige* men utan att frågans angelägenhetsgrad aktualiseras som i 1976 års valundersökning ökade stödet för republik med några procentenheter till 14 procent och motståndet minskade till drygt 60 procent. Två år senare hade stödet för att införa republik ökat ytterligare till 17 procent medan motståndarna minskat till 56 procent och de osäkra ökat något. År 2010 är situationen oförändrad jämfört med läget fem år tidigare.

Figur 1 Svenska folkets inställning till att införa republik i Sverige 1976 (Valundersökningen), samt 2003, 2005 och 2010 (SOM-undersökningarna), (procent)

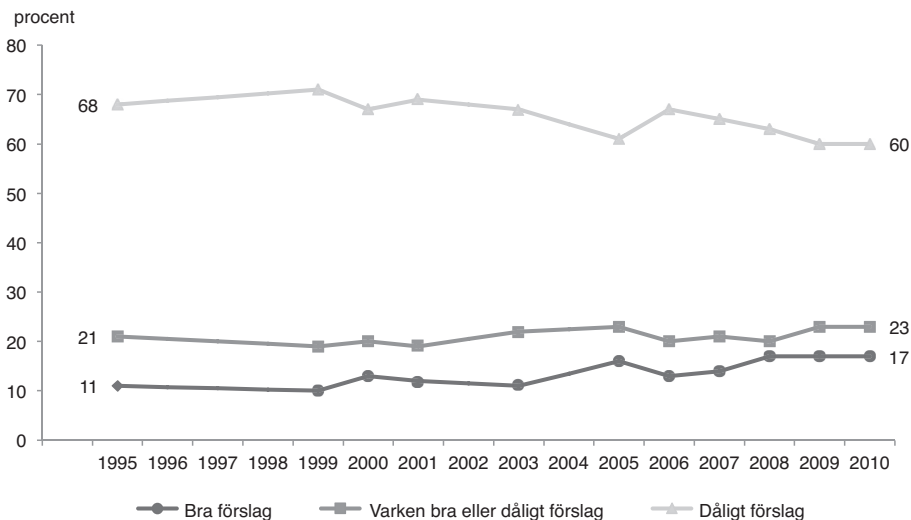

Kommentar: Frågans formulering: 'Införa republik i Sverige'. Svartalternativen respektive år framgår av figuren.

I SOM-undersökningarna 1995, 1999-2001, 2003 och 2005-2010, har frågan avsett att *införa republik med vald president* med samma svartalternativ som i 2003, 2005 och 2010 års undersökningar om att införa republik i Sverige, dvs. bra – dåligt förslag. Vid periodens början var det cirka 10 procent som stödde förslaget och närmare 70 procent som var emot och drygt 20 procent osäkra. Fenton år senare

hade andelen som ansåg att det var ett dåligt förslag att införa republik med en vald president minskat till 60 procent och andelen som var positiv ökat till 17 procent.

Figur 2 Svenska folkets inställning till att införa republik med vald president 1995-2010 (procent)

Kommentar: Frågan lyder 'Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem? Införa republik med vald president'. Svarsalternativen lyder 'mycket bra förslag', 'ganska bra förslag', 'varken bra eller dåligt förslag', 'ganska dåligt förslag' och 'mycket dåligt förslag'. I figuren redovisas kategorierna mycket och ganska bra respektive mycket och ganska dåligt förslag sammantaget. Procentbasen avser dem som besvarat frågan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995-2010.

Vid en jämförelse mellan svaren på de två frågorna om att införa republik med eller utan tillägget med vald president var det 2003 och 2005 något fler som ställde sig bakom förslaget att införa republik om preciseringen ej fanns med. Omvänt minskade motståndet till att införa republik om vald president ej aktualiserades. Det handlade emellertid om olika urval och det är inte samma personer som tagit ställning till de två olika frågorna. Denna skillnad mellan de två alternativen fanns inte år 2010. Huvudresultatet är detsamma: begränsat stöd för förslaget om republik och klar majoritet för att inte införa republik.

Vid en närmare granskning av svarsfördelningarna vid tre tidpunkter 1995, 2003 och 2009 kan vi vidare konstatera att det sker en förskjutning på respektive sida genom att de som anser att det mycket bra förslag att införa republik med vald president fördubblas medan andelen som tycker att det är ett mycket dåligt förslag kontinuerligt minskat sedan 1995. (Nilsson 2010)

En klar majoritet av svenska folket vill inte ändra statsskicket och avvisar förslaget att införa republik. Inom alla socio ekonomiska grupper är det klart fler som är emot förslaget att *införa republik med vald president*. Det gäller unga och gamla, kvinnor och män, företagare, tjänstemän och arbetare och sympatisörer med alla partier utom vänsterpartiet. Detsamma gäller oavsett typ av utbildning och boende på landsbygd och i städerna.

Kvinnor är något mer negativa till att införa republik med en vald president än män. Uppslutningen bakom monarkin är störst bland äldre. Det föreligger små skillnader i detta avseende mellan olika yrkesgrupper år 2010. Icke-svenska medborgare är i mindre utsträckning för monarkins bibehållande men är också mer tveksamma till val av statschef än svenska medborgare. Det finns med andra ord inget stöd i SOM-undersökningarna för Nalin Pekguls tes att monarkin är av speciell betydelse för invandrarna. Stödet för republik har genomgående varit högre bland icke svenska medborgare och differensen mellan de som motsätter sig införandet av republik och de som är för är minst inom denna grupp. (Pekgul 2006)

Frågan om att införa republik med vald president är en vänster-högerfråga med sympatisörer till V mest positiva till införandet av republik, närmare 40 procent. Bland MP sympatisörerna är det cirka var fjärde som vill ändra statsskicket och därefter kommer S-sympatisörerna, närmare var femte. Av allianspartiernas sympatisörer har C, KD och M sympatisörerna genomgående varit mest rojalistiska. Cirka en fjärdedel av SD:s sympatisörer vill införa republik.

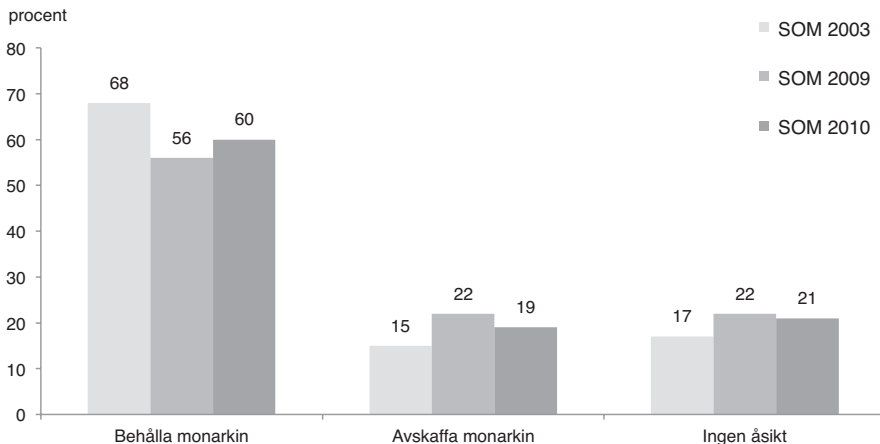
Bröllopsåret 2010 minskar stödet för införandet av republik inom flera grupper främst bland de yngsta och de äldsta samt bland högre tjänstemän. Men bland personer i åldersgruppen 30-39 år, utländska medborgare och vänsterpartister sker förändringar i andra riktningen och stödet ökar. Andelen som vill införa republik är densamma bland dem som svarar tidigt och sent hösten 2010 även om andelen osäkra ökar bland dem som svarar sent, vilket är ett generellt mönster.

Behålla eller avskaffa monarkin

När frågan om att behålla eller avskaffa monarkin första gången ställdes 2003 var resultatet entydigt. Svenska folket ville inte ändra statsskicket. Två tredjedelar ville behålla monarkin medan 15 procent var för att avskaffa den och 17 procent hade ingen åsikt. Unga och gamla, kvinnor och män, personer med enbart folk- eller grundskola såväl som akademiker, boende på landsbygden och i städerna, företagare, tjänstemän och arbetare, moderater och vänsterpartister ville behålla monarkin. (Nilsson 2004)

Även om stödet för monarkin var starkt inom alla grupper fanns det skillnader mellan de olika grupperna. Kvinnor var något mer rojalistiska än män. Uppslutningen bakom monarkin var störst bland äldre och minst bland de under 20 år men de yngsta saknade i större utsträckning åsikt i frågan. De högutbildade ville i något större utsträckning avskaffa monarkin men här var differenserna små.

Figur 3 Svenska folkets inställning till att behålla eller avskaffa monarkin 2003, 2009 och 2010 (procent)

Kommentar: Frågans formulering: 'Tycker Du att Sverige skall behålla eller avskaffa monarkin?' och svarsalternativen framgår av figuren.

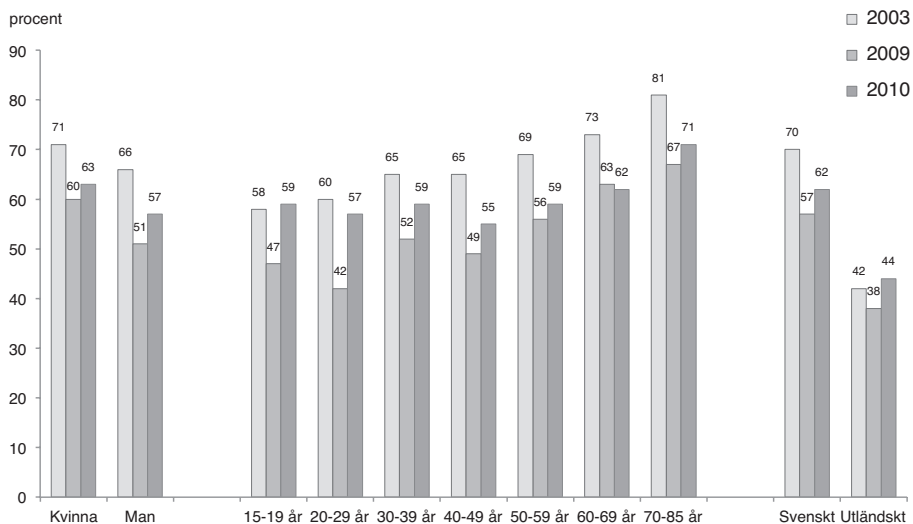
Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2003, 2009 och 2010.

Inom olika yrkesgrupper var rojalisterna starkast företrädde bland jordbrukare och svagast bland arbetare. Storstadsbor ville i något större utsträckning avskaffa monarkin än boende på landsbygden. Icke svenska medborgare ville i klart lägre utsträckning behålla monarkin men samtidigt var det fler än bland svenska medborgare som saknade åsikt.

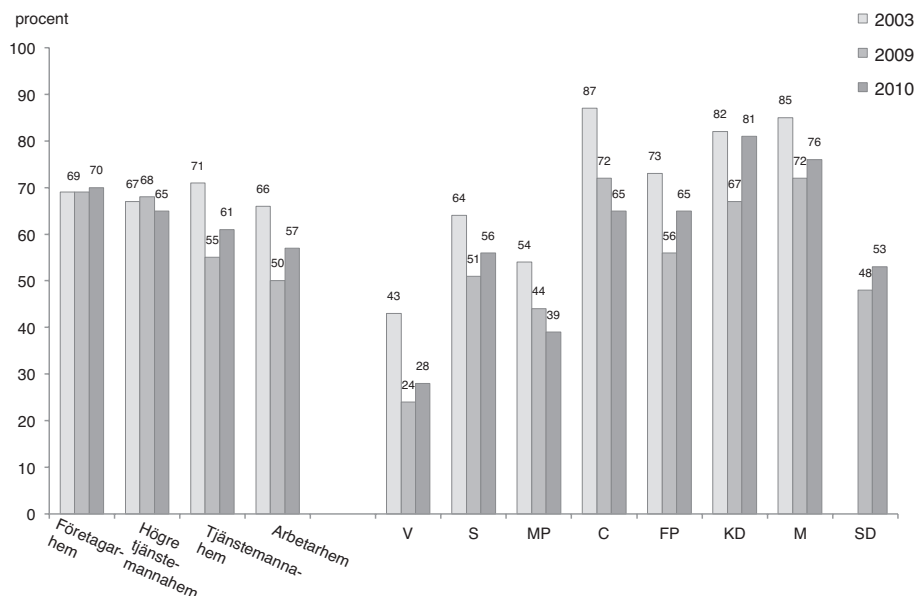
När det gäller frågan om att behålla monarkin fanns det tydliga skillnader mellan de politiska partiernas sympatisörer. Mest rojalistiska var personer som sympatiserar med C, M och KD följt av FP med endast 15 procent som ville avskaffa monarkin vilket var samma andel som bland S-sympatisörerna, vilket också var genomsnittet bland hela svenska folket. Av MP- och V-sympatisörer var det dryg 30-procent som ville avskaffa monarkin men även bland både V och MP var andelen som vill behålla monarkin större. Huvudmönstret är detsamma som i frågan om införande av republik med vald president.

När samma fråga ställdes sex år senare hade betydande förskjutningar skett. Andelen som ville behålla monarkin hade minskat med tolv procentenheter medan både de som ville avskaffa monarkin och de som inte hade någon åsikt ökade. Skillnaderna mellan grupperna var i huvudsak oförändrade men inom nästan alla grupper minskade andelen som vill behålla monarkin. Det gäller kvinnor och män, unga och gamla, svenska och utländska medborgare samt inom alla partier. Bland SD-sympatisörer var det 2009 mindre än hälften som vill behålla monarkin; endast bland V- och MP-sympatisörer var uppslutningen för monarkin lägre. Bland företagare och högre tjänstemän var andelen som vill behålla monarkin dock lika stor 2009 som 2003.

Figur 4a Svenska folkets inställning till att behålla monarkin samt kön, ålder och medborgarskap (procent)

Figur 4b Svenska folkets inställning till att behålla monarkin samt yrkesgrupp och partipreferens (procent)

Kommentar: För frågans formulering se kommentar till figur 3.

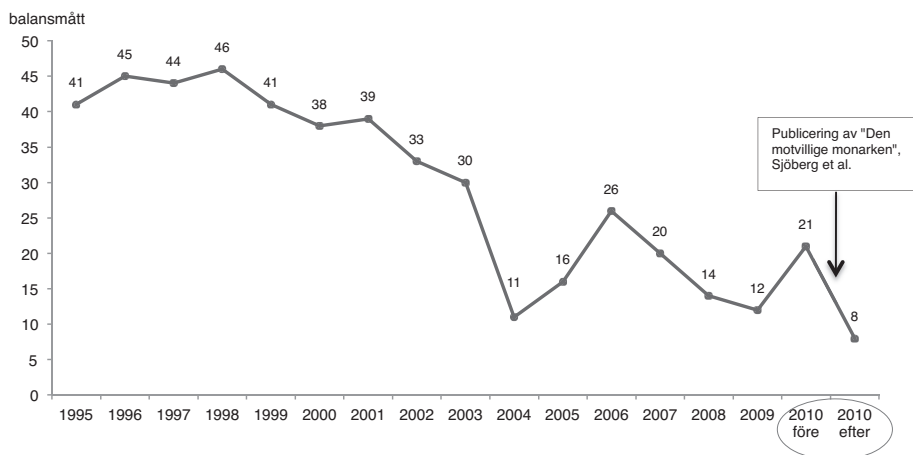
År 2010 ökade på nytt andelen som ville behålla monarkin från totalt 56 procent till 60 procent och denna förändring slår igenom inom praktiskt taget alla grupper; störst är förändringen bland yngre 16-29 år men bland C- och MP-sympatisörer minskar stödet för monarkin.

Efter publicerandet av *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken* minskar emellertid andelen som vill behålla monarkin. Andelen som vill avskaffa monarkin är oförändrad 19 procent under hela perioden men det är andelen utan åsikt som ökar och endast 54 procent uppger att de vill behålla monarkin, vilket är lägre än året innan.³

Förtroendet för kungahuset och monarkins ställning

Förtroendet för kungahuset var under perioden 1995-1998, högt och stabilt. År 1998 var det endast universitet/högskolor som hade högre förtroende. Därefter sjönk förtroende för kungahuset fem år i rad och 2003 låg kungahuset på sjunde plats. I samband med ett statsbesök i sultanatet Brunei i februari år 2004 gjorde kungen vid en presskonferens uttalanden om förhållanden i Brunei, som vållade en mycket intensiv debatt i medierna. Kungens svarade på en journalist fråga om det varit svårigheter att umgås och träffas och förhandla med en ledare som anklagats för att vara ickedemokrat och som styr sitt land med järnhand och kungen framhöll den stora öppenheten i landet och den nära kontakten mellan sultanen och folket. Det föranledde kritik från samtliga partiledare, flera riksdagsledamöter och ledarskribenter. (dn.se/kungen) Från hovet framfördes att underlaget för uttalandet utarbetats av UD. Dessutom riktades kritik mot regeringen för sättet på vilket statsbesöket planerats och genomförts. Statsvetaren Olof Petersson talade om en *konstitutionell kris* (Petersson 2004).

I 2004 års mätning noterades en stark nedgång i förtroendet för kungahuset. Det är svårt att se någon annan förklaring till raset i förtroende under 2004 än kungens uttalande i Brunei och den efterföljande debatten i medierna. Efter kungens mycket uppmärksammade tal efter tsunamikatastrofen i januari 2005 ökade emellertid förtroendet för kungahuset två år i rad. Därefter fortsätter emellertid minskningen i förtroendet och 2009 är förtroendet på samma låga nivå som 2004 efter Bruneituttalandet. Från att ha legat i topp i mitten av 1990-talet bland alla undersökta samhällsinstitutioner ligger kungahuset nu i mitten bland 21 undersökta institutioner. Av de tre maktsymbolerna i det gamla samhället tronen, altaret och svärdet har tronen genomgående haft större förtroende än altaret och svärdet med lägre siffror för Svenska kyrkan och försvaret. Fram till och med 2009 hade kungahuset också större förtroende än de demokratiskt valda institutionerna – riksdagen, regeringen, kommunstyrelserna samt Europaparlamentet – som hela tiden var mera omstridda med lägre förtroende än kungahuset. År 2010 i spåren efter krisen ökar emellertid förtroende markant för Riksdagen och Regeringen som passerar kungahuset. (Holmberg och Weibull 2011)

Figur 5 Svenska folkets förtroende för kungahuset 1995-2010 (balansmätt)

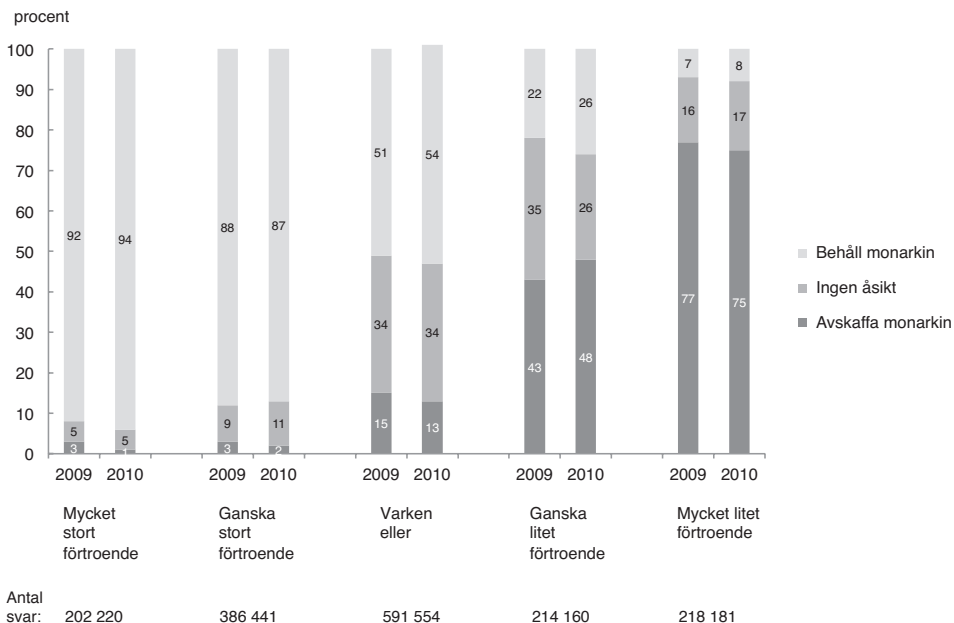
Kommentar: Frågans formulering: 'Hur stort förtroende har Du för det sätt på vilket följande samhällsinstitutioner och grupper (kungahuset) sköter sitt arbete?' med svarsalternativen 'mycket stort', 'ganska stort', 'varken stort eller litet', 'ganska litet' och 'mycket litet'. Balansmättet anger andelen som anser sig ha stort minus litet förtroende för kungahuset.

Efter kronprinsessans bröllop ökar förtroendet för kungahuset och för 2010 noteras balansmätt +19. När det gäller förtroendet för kungahuset finns det emellertid stora skillnader före och efter publicerandet av *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken*.⁴ Fram till bokens publicering i början av november är brölloppseffekten märkbar med ett balansmätt +21 vilket därefter rasar till den lägsta noteringen hittills +8. Hela den positiva effekten av bröllopet raderas ut.

Minskat förtroende för kungahuset urholkar stödet för monarkin

Vilken betydelse har då förtroendet för kungahuset för synen på monarkin? Bland svenskar som har mycket stort förtroende för kungahuset är det över 90 procent, som vill behålla monarkin. Med sjunkande förtroende minskar andelen som vill behålla monarkin och uppgår till mindre än 10 procent bland dem med mycket litet förtroende. Omvänt ökar andelen som vill avskaffa monarkin från tre procent bland dem med mycket stort förtroende till 75 procent bland svenskar med mycket litet förtroende. Även bland dem med ganska litet förtroende är det fler som vill avskaffa än behålla monarkin. I denna grupp saknar emellertid en tredjedel åsikt. Inställningen till monarkin och förtroendet för kungahuset är två sidor av samma mynt. Sambandet mellan förtroende för kungahuset och införande av republik är emellertid svagare. En uppluckring av förtroende innebär ökad benägenhet att vilja avskaffa monarkin men med fortsatt tveksamhet till införande av republik.

Figur 6 *Inställning till att behålla/avskaffa monarkin och förtroende för kungahuset 2009 och 2010 (procent)*

Kommentar: För frågornas formulering se kommentarer till figurerna 3 och 5.

Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier, EFI har sedan 1996 följt inställningen till det svenska kungahuset och den svenska monarkin. Frågorna och svarsalternativen är annorlunda: *Vad tycker Du om: det svenska kungahuset?* respektive *att Sverige är en monarki?* De svarande har kunnat välja på en sjugradig skala från *Allt igenom dåligt* till *Allt igenom bra* med ett tydligt mittalternativ *Varken bra eller dåligt* och ett *Vet inget alls om detta*. Huvudresultaten är desamma som i SOM-undersökningarna, andelen negativa till både kungahuset och monarkin ökar främst under perioden 2005-2010. (EFI 2010)

Olika opinionsinstitut har vid skilda tidpunkter ställt samma fråga som i SOM-undersökningen om att behålla eller avskaffa monarkin (Sifo 2009 och 2010; jfr också Synovate 2009). Andra metoder för undersökningarnas genomförande och framför allt för redovisning av dem som saknar åsikt gör att det i de flesta fall inte är möjligt att direkt jämföra dessa undersökningar med resultaten från SOM-undersökningarna.

Kritiska riksdagsledamöter och journalister

Kännedom om att det finns en folklig uppslutning bakom monarkin i kombination med att kungen idag har renodlat representativa och ceremoniella uppgifter kan innebära att också personer som i princip är för ett annat sätt att utse statschefen inte velat att frågan aktualiseras, då det skulle kunna innebära att det parti man sympatiserar med skulle förlora röster på att driva förslaget. Resultaten från SOM-undersökningen talar för att en sådan bedömning har varit riktig. Att aktualisera kravet på republik skulle knappast ge några nya röster men man skulle riskera att förlora väljare, och därmed minska sitt inflytande över politiken i andra frågor som man bedömer som viktigare. Detta övervägande är något som präglat de politiska partiernas agerande även de partier som har monarkins avskaffande i sitt partiprogram. Därför var det förvånande att höra socialdemokraternas nyvalde partiordförande förklara att han var för monarkins avskaffande. (SVT Agenda, 2011-04-10)

Riksdagsledamöterna hyser klart lägre förtroende för kungahuset än medborgarna. Inom ramen för forskningsprojektet *Bilder av riksdagen – medborgare och riksdagsledamöter i den representativa demokratin* analyserade statsvetaren Martin Brothén riksdagsledamöternas förtroende för olika samhällsinstitutioner år 2002. Av alla riksdagsledamöter var det 30 procent som hade mycket eller ganska stort förtroende för kungahuset. Endast bland M- och KD-ledamöterna var det över 50 procent som hade stort förtroende, 71 respektive 62 procent. Ledamöterna från C och FP hamnade i en mellangrupp med 37 och 30 procent, medan MP-, S- och V-ledamöterna hade lägst förtroende med 18, 12 respektive 0 procent med mycket eller ganska stort förtroende. Vid en jämförelse mellan rangordningen av medborgarnas och riksdagsledamöternas förtroende för 20 samhällsinstitutioner framgick att svenska folket år 2002 placerade kungahuset på fjärde plats medan riksdagsledamöterna placerade det på artonde plats, trea från slutet. (Brothén 2004)⁵ Varje mandatperiod väcks motioner i riksdagen om införandet av republik och bland riksdagsledamöterna är förtroendet för kungahuset klart lägre än bland allmänheten.

Andra undersökningar visar att journalistkåren också har klart lägre förtroende för kungahuset än svenska folket. Vid journalisters bedömning av förtroendet för olika samhällsinstitutioner år 2000 var balansmättet för kungahuset +4 och fem år senare hade det sjunkit till -33, vilket var det lägsta värdet för alla undersökta institutioner och grupper. Vid en jämförelse med svenska folkets och journalisternas förtroende för olika samhällsinstitutioner var det den mest negativa avvikelser i bedömningen av de två grupperna. (Weibull 2001; Holmberg och Weibull 2006) Även när det gäller inställningen till införandet av republik har inställningen varit radikalt annorlunda bland journalister jämfört med svenska folket. Av journalistundersökningen 2005 (Asp 2006) framgår att bland journalisterna är närmare hälften, 48 procent, för förslaget att *inför republik i Sverige*, en fjärdedel tycker att det är ett dåligt förslag medan drygt en fjärdedel, 27 procent inte har någon åsikt.

Det begränsade förtroendet för kungahuset bland riksdagsledamöter och journalister utgör ett potentiellt hot mot monarkin men så länge stödet för monarkin har varit utbrett bland svenska folket har det inte varit ett problem. Professor Dick Harrison hävdar dock att ingen kung i historien haft lika mycket makt och att mediasamhället och den kommunikationsteknologiska offentligheten bidragit till kungens starka ställning. (Harrison 2006)

Förtroendet för kungahuset och monarkins ställning år 2010 – en vändpunkt?

Monarkin är en avvikelse från den i övrigt gällande demokratiska principen i Sverige. Juristprofessorn Stig Strömholm finner att de viktigaste argumenten för att behålla monarkin är vikten av att det finns ”företrädare för nationen i dess helhet som är neutrala i förhållande till dagspolitiken” och att ”monarkin förkroppsligar kontinuiteten i det svenska samhällsarbete” (Strömholm 2006).

Monarkin förknippas med historia, tradition och kulturarv. Statschefen och den kungliga familjen skall utgöra en symbol för Sverige som stärker den nationella gemenskapen och identiteten. Enligt 1974 års regeringsform har statschefen i dagens parlamentariska demokrati berövats sina maktbefogenheter och det återstår bara representativa och ceremoniella uppgifter. Trots det finns det ett spänningsförhållande mellan demokratins princip som bygger på jämlikhet och oenighet och nationens som betonar hierarki och enighet. Enligt statsvetare Cecilia Åse skapar dagens situation ett antal paradoxer: att ämbetet som statschef ärvs, att en formellt maktlös monark ändå innehar det högsta ämbetet och motsättningen mellan kunglig vanlighet och upphöjdhet. (Åse 2009)

Det ärftliga kungadömet princip är en anakronism i en demokrati som vilar på alla människors lika värde och styrelse av folket, för folket och genom folket. Statskicket är emellertid fast förankrad enligt demokratins praktik genom att beslut om regeringsformen och förändringar av successionsordningen i modern tid efter grundliga utredningar har fattats av riksdagen. Flera av världens äldsta och mest stabila demokratier är monarkier (Berg Eriksen). Statskicket har i de nordiska monarkierna under lång tid haft utbrett stöd bland befolkningen med en mycket stark ställning i Danmark (TNS Gallup, Danmark).

Det nuvarande stödet för monarkin bygger på att statschefen enbart har ceremoniella funktioner men om statschefen skulle göra uttalanden i partipolitiskt kontroversiella frågor skulle kungen komma att betraktas och bedömas som andra politiska aktörer. Kungen skulle möjligen kortsiktigt kunna stärka en åsiktsriktning med sitt förtroendekapital men det skulle snabbt leda till ett ifrågasättande av monarkins ställning. Det markant minskade förtroendet under 2004 efter uttalandena i Brunei måste ses mot denna bakgrund.

Ett sätt att befästa monarkins ställning som diskuterats är att anordna en folkomröstning dvs. med en demokratisk teknik direkt förankra kungadömet hos folket. Det innehåller emellertid det principiella dilemmat att den demokratiska tekniken

skulle användas för att legitimera en avvikelse från demokratins princip. Under ståndsriksdagens tid var kungen med stora maktbefogenheter hänvisad till att vinna de ofrälse ståndens stöd för sitt handlande vid flera avgörande skeden i svensk historia. I dagens opinionssamhälle är statschefen utan reella maktbefogenheter beroende av stöd bland svenska folket för monarkins fortlevnad.

Medierna utgör en viktig infrastruktur för kommunikation mellan medborgare och makthavare men inte bara det utan fyller olika funktioner. ”The media are more than a link between government and politics, and the citizens. They play dual roles: together with other actors, sources and audiences, they create media content; secondly, their output influences both sources and audiences – and media themselves (Asp 2007).

Länge bestod mediernas bevakning av kungahuset av hovreportage utan kritisk granskning även om det i den stora mängden artiklar hela tiden funnits en och annan ledare och kulturartikel som på principiella grunder förespråkade införandet av republik. Detta förhållande bidrog till att göra frågan om monarki eller republik till en icke-fråga i det offentliga Sverige. Under de senaste åren har emellertid på nytt dykt upp debattskrifter i detta ämne som *Ja. Monarkins bästa tid är nu* av PJ Anders Linder, *Nej. Monarkin har aldrig varit farligare än nu* av Per Svensson (2010)⁶ och Göran Häggs *utveckla monarkin* (2010). Republikanska föreningen är mer aktiv än tidigare i debatten och har låtit genomföra opinionsundersökningar som ett led i opinionsbildningen, www.rep.f.se. Utredningen av ett republikanskt statskick för Sverige utgör ett inslag i denna strävan. Däremot för *Royalistiska Föreningen* en anonym tillvaro, www.rojf.se.

Det är mot denna bakgrund som uppmärksamheten kring boken *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken* skall ses. Monarkin bygger på att börd och familj är en bättre princip för att utse statschef än demokratiskt val och i boken granskas kritiskt den kungliga familjens anknytning till den tyska nazismen före och under andra världskriget och kungens livsstil. Att kungens morfar och drottningens far i ett tidigt skede gick in i nazistpartiet var känt sedan tidigare (Svensson 2010). Genom boken fick emellertid dessa förhållanden stor spridning. Det andra mycket uppmärksammade temat i boken är kungens tidigare livsstil med festande tillsammans med en utvald krets vänner och enligt uppgift besök på klubbar, som ägs av kriminellt belastade personer? Är detta en livsstil som svenska folket vill se förknippad med innehavaren av landets högsta ämbete. Rapporteringen om kungafamiljen och monarkin har under senare tid fått en annan karaktär med kritisk granskning av vitt skilda förhållanden. Detta har genererat en fortsättning (Sjöberg m.fl. 2011 och Kino 2011) som i sin tur skapat stor uppmärksamhet i medierna. Situationen har dessutom på nytt öppnat för en principiell debatt om monarki och demokrati som saknar motsvarighet sedan 1960- och 1970-talet.

Enligt SOM-undersökningarna har andelen som vill införa republik med vald president sedan 1995 stegvis ökat men år 2010 är det bara 17 procent som tycker att det är ett bra förslag. Under senare år har andelen som vill behålla monarkin

minskat till drygt 50 procent men fortfarande är det endast 19 procent som vill avskaffa monarkin. Däremot sjunker förtroende för kungahuset långsiktigt trots svängningar till följd av speciella händelser, vilket blev mycket tydligt under 2010. Om denna tendens fortsätter kommer den att få återverkningar för viljan att behålla monarkin och villigheten att införa republik.

Noter

- ¹ Denna artikel bygger på tidigare artiklar av författaren i samma ämne, senast "Monarkins ställning och frågan om införandet av republik" 2010.
- ² I Danmark anordnades i juni 2009 i samband med Europaparlamentsvalet en folkomröstning om införandet av kvinnlig tronföljd. Med närmare 60 procents valdeltagande röstade en klar majoritet, 85 procent, för införandet av kvinnlig tronföljd. (Linder 2010)
- ³ Denna fråga ingår endast i en av undersökningarna vilket gör att antalet svarande efter bokens publicering endast uppgår till 283 personer.
- ⁴ Fram till publicerandet av CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken den 5 november hade 3923 svarat på frågan om förtroende för kungahuset och efter svarade 831 personer.
- ⁵ Fil dr Martin Brothén har välvilligt ställt materialet till förfogande.
- ⁶ Linder och Svensson publicerade sina skrifter i en volym utgiven av Albert Bonniers Förlag.

Referenser

- Asp, K (2006) *Journalistkårens partisympatier*. Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Asp, K (2007) "Informativeness and Scrutiny. The Role of News Media in Democracy". *Nordicom Review Jubilee Issue 2007*.
- Back, P-E och Fredriksson, G (1966), *Republiken Sverige*. Prisma. Verdandi debatt.
- Berg Eriksen, T (1999) Kan Sverige bli mer demokratiskt? *Dagens Nyheter* 1999-05-27.
- Brothén, M (2004) *Förtroendet för riksdagen 2003, Resultat från forskningsprojektet Bilder av riksdagen medborgare och riksdagsledamöter i den representativa demokratin*, presenterade vid SOM-institutets seminarium tisdagen den 30 mars 2004 samt kompletterande material.
- Dagens Nyheter*, 2004-02-14.
dn.se/kungen

- Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier, EFI (2010) *Svenska folkets attityder till det svenska kungahuset och till att Sverige är en monarki*. Release ur Kajsa 2010.06.16.
- Harrison, D (2006) "Den kungliga paradoxen – Carl XVI Gustaf i ett historiskt perspektiv" i Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Heckscher, G (1963) *Trygga folkstyret*. Bokförlaget medborgarskolan.
- Herlitz, N (1963) *1969 års regeringsform? Kommentarer till författningsutredningens förslag*. Norstedts.
- Herlitz, N (1966) "Statschefens ställning". *Svenska Dagbladet* 1966-04-07.
- Holmberg, E och Stjernquist, N (1980), *Grundlagarna med tillhörande författningar*. P A Norstedt & Söner förlag.
- Holmberg, S och Weibull, L (2011) Förtroendekapitlet i denna volym.
- Jonsrud, K O (1996) *Monarki og egalitaere verdier – et paradox? En studie av monarkins legitimitet i det norske samfunn*. Hovedoppgave i statsvitenskap. Institutt for sociologi og statsvitenskap. Norsk teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Jönsson, M och Lundell, P red. (2009) *Media and Monarchy in Sweden*. NORDI-COM.
- Kino, Nuri (2011) *Den svenske gudfadern*. Bladh by Bladh.
- Larsson, H (2006) "Kungen för Sverige – ur tiden!" Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Linder, PJA (2010) *Ja. Monarkins bästa tid är nu*. Albert Bonniers Förlag.
- Listhaug, O (1993) Politikk og samfunn. I Alstad, B (red) *Norske meninger 1946-93*. Bind 1. Soreidgrend: Sigma forlag.
- Moberg, V (1955) *Därför är jag republikan*. Stockholm 1995, 1966, 1998 och 2004.
- Nilsson, L (1996) "Svenska folket och monarkin." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Mitt i nittioalet*, SOM-rapport nr 16. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2000) "Fortsatt starkt stöd för monarkin." I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Det nya Samhället*. SOM-rapport nr 24. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2004) "Monarki eller republik?" I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Ju mer vi är tillsammans*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2006) "Mot republik" I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Du stora nya värld*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2010) "Monarkins ställning och frågan om införandet av republik". I Holmberg, S och Weibull, L (red), *Nordiskt ljus*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Pekgul, N (2006) "En kung för alla svenskar" i Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Petersson, O (1978) *Valundersökningar. Rapport 3*. Valundersökning 1976. Teknisk rapport. SCB.

- Petersson, O (2004) "Kungens kompetens måste ifrågasättas", *Dagens Nyheter* 2004-02-17.
- Sjöberg, T, Rauscher, D och Meyer, T (2010) *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken*. Lind&Co.
- Sjöberg, T, Rauscher, D och Meyer, T (2011) *CARL XVI GUSTAF: Den motvillige monarken*. Lind&Co. Pocketutgåva med nytt material.
- SOU 2000:1, *En uthållig demokrati. Politik och folkstyrelse på 2000-talet*. Demokratitutredningens slutbetänkande.
- SOU 2008:125, *En reformerad grundlag*. Grundlagsutredningens slutbetänkande.
- Sifo, *Dagens Nyheter*, 2004-02-14.
- Statsvetenskaplig Tidskrift* 1976:1.
- Stjernquist, N (1971) Grundlagberedningskompromiss i statschefsfrågan. *Statsvetenskaplig tidskrift* 1971.
- Strömholm, S (2006) "Argument för monarkin" i Ögren, M red. *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- Svensson, P (2010), *Nej. Monarkin har aldrig varit farligare än nu*. Albert Bonniers Förlag.
- Sveriges Television, 2011-04-10, *Agenda*.
- Tingsten, H (1964) *Skall kungamakten stärkas? Kritik av författningsförslaget*. Aldus aktuellt.
- TNS Gallup, Danmark.
- Weibull, L (2001) "Förtroende för samhället – både högt och lågt." I *JMG granskaren. Journalist 2000*. Göteborg: Centrum för granskning av journalistik och medier vid Göteborgs universitet.
- Åse, Cecilia (2009) *Monarkins makt. Nationell gemenskap i svensk demokrati*. Ordfront.
- Ögren, M red. (2006) *För Sverige – Nuförtiden. En antologi om Carl XVI Gustaf*. Bokförlaget DN.
- www.repf.se
- www.rojf.se